

Szükség van-e roma e-inclusion programokra?

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Kurucz Erika. „Szükség van-e roma e-inclusion programokra?”.

Információs Társadalom VIII, 2. szám (2008): 106–109.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VIII.2008.2.10>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Kurucz Erika

Szükség van-e *roma* e-inclusion programokra?

2008: az e-befogadás éve

2008 az *e-inclusion* (e-befogadás) éve. Az EU hivatalosan is célul tűzte ki, hogy elősegíti az IKT-használat szempontjából hátrányos helyzetű, jelenleg a digitális szakadék „túlsó szélén” marginalizálódott társadalmi csoportok e-integrációját. Ez Magyarországon összesen közel hatmillió embert érint, ezt a számot kellene egy év alatt három millióra csökkenteni. Magyarországon ma leginkább az időseket, a valamilyen fogyatékkal élőket¹ és a roma népességet tekintjük hátrányos csoportnak. Az utolsó népszámlálás adatai szerint a 60 év feletti időskorúak száma 2 081 559 fő, 577 ezer fő él fogyatékkal,² és nagyságrendileg ezt a számot közelíti meg a roma népesség szociológusok (Kemény–Janky–Lengyel 2004) által 520–650 ezer főre becsült csoportja is (ezek a halmazok nem diszjunktak, jelentős átfedés van közöttük). A három csoport problémái és az alacsony IKT-használat mögött meghúzódó feltételezett okok azonban jelentősen eltérnek egymástól. Az időskorúak esetében *életkorukból* következik, hogy kevésbé fogékonyak az új dolgokra, és sokszor csökkenő szellemi képességeik (pl. fokozatos memóriacsökkenés, orientációcsökkenés, a kognitív folyamatok zavarai) is megnehezítik a tanulást. A fogyatékkal élők esetében a *fogyatéka* maga az, ami korlátozhatja az egyén részvételét és lehetőségeit, hogy teljes mértékben aktív e-citizen lehessen. A roma népesség alacsony részvétele az információs társadalomban azonban *nem „romakérdés”* (sic!). Nem kötődik a roma kultúrához, szokásokhoz, hanem sokkal inkább szegénység-gazdasági kérdés: a marginalizált, információhiányos, szociálisan és társadalmilag is hátrányos helyzet komplex következménye.

Kellenek-e célzott roma e-inclusion programok?

Az információs társadalomhoz tartozást gyakran dichotóm kategóriaként használjuk: vagy beletartozik valaki, vagy kizorul (*in or out*). Valójában azonban ez *nem dichotóm* kategória: az emberek IKT-használati képességei meglehetősen széles skálán mozognak. A használat módja, eszköze, időtartalma, gyakorisága, célja, minősége, a lehívott tartalmak, a digitális írástudás foka stb. mind együtt határozzák meg, hogy az egyén hol helyezkedik el ezen a skálán, és mennyire integrálódik az információs társadalomba.

Az e-befogadás legelső feltétele a számítógéphez és az internethez való hozzáférés biztosítása. A számítógép és az internet elérését azoknak a körében kell elősegíteni,

¹ „Fogyatékkal élőkön” a testi, értelmi vagy érzékszervi hátránnyal élő állampolgárokat értjük.

² Mindkét adat a www.nepszamlalas.hu oldalon található.

akiknek nincs hozzáférésük, de szükségük van rá, illetve szeretnék, ha lenne. Hasonlóképpen, az IKT-használattal kapcsolatos készségeket, a digitális írástudást is azok esetében kell fejleszteni képzési és oktatási programok révén, akik ezekkel a készségekkel nem vagy csak alacsony szinten rendelkeznek. A korábbi IKT-eszközök, a telefon, a rádió, a televízió kezelése mára már nagyon leegyszerűsödött, felhasználóbaráttá vált, kezelésük alapkészségnek tekinthető. Más a helyzet a számítógép és az internet világában, ahol a tanulást nem igénylő, egyszerűen használható funkciók mellett magasabb szintű tudást és technikai feltételeket megkövetelő tevékenységekre is szükség van. A *World Internet Project* keretében végzett vizsgálatok³ eredményei szerint a roma társadalom esetében egyelőre az IKT-hozzáférés és a használat is alacsonyabb szintű, mint a többségi társadalomban.

A helyzet javítására „roma *e-inclusion* programként” indított projektek esetében azonban fennáll a veszély, hogy összerosódnak az etnikai hovatartozás és a szociális helyzet következményei, amelyek tovább erősíthetik a társadalom tagjaiban a roma népességről élő negatív, előítéletekkel terhelt képet. További következményként a romák virtuális világunkban is elkülönülő, felzárkóztatásra szoruló csoporttá degradálódnak. Ebből következik, hogy mind a roma népesség, mind az egész társadalom szempontjából az a jobb, ha ezek a programok nem „roma” címkével, hanem a szükségleti tényezőket hangsúlyozva jelennek meg, hiszen itt nem az egyébként is rendkívül rétegezett roma népesség jellemzőihez, kultúrájához kapcsolódó hátrányt kell kiegyenlíteni.

A hozzáférés biztosításán túl az *e-inclusion* programok alapvető célja, hogy szervezett keretek között biztosítsák a hátrányos helyzetű egyének és közösségek számára a számítógéphez, internethez való hozzáférést és a használathoz szükséges készségek kialakulását. Fontos, hogy ezek az esélykiegyenlítő programok igazán hatékonyak legyenek, és az egyén személyes élményen keresztül, tapasztalati tanulás útján megismerje az IKT-eszközökben rejlő lehetőségeket, a számára releváns tartalmak elérésének módját, és elsajátítsa az autonóm használatot. Ez várhatóan megfelelően motiválja majd arra, hogy használja ezeket az eszközöket, és ezáltal csökkenjen esetleges izoláltsága, és javuljon az életminősége. Ehhez azonban tudnunk kell, mely programok érik el a kívánt hatást, és melyek nem.

A monitoring szerepe

Magyarországon jelenleg még kevés olyan *e-inclusion* programot találunk, amely jelentős társadalmi hatást kiváltva a hátrányos helyzetű csoportok egy széles rétegét célozza meg és képes elérni. A meglévő programok leginkább az informatikához, telekommunikációhoz valami módon kapcsolódó cégek, civil szervezetek vagy lelkes, elkötelezett aktivisták által megvalósított egyedi kezdeményezések – többnyire átfogó koncepció és kidolgozott indikátorrendszer nélkül. Általában nem kapcsolódik hozzájuk monitoringrendszer, nem készül róluk hatásvizsgálat, és ered-

³ Lásd www.worldinternetproject.net

ményeikről sincs objektív, előre meghatározott indikátorok alapján készült elemzés. Ebből következően tényleges hatásokról, eredményeikről nem sokat tudunk, és a hiányos információk miatt költséghatékonyságuk sem ítélni lehet meg. Így az sem dönthető el, hogy melyiket lehetne vagy kellene modellprogramként terjeszteni és fenntarthatóvá tenni, illetve melyiknek a működését érdemes befejezni, esetleg át-alakítani. A fenti hiányoknak leginkább a megcélzott csoportok látják közvetlen kárát, de közvetetten, hosszabb távon az ország versenyképességét is kedvezőtlenül befolyásolják. Egyes korábbi társadalmi integrációs programoknál az adatvédelmi törvény korlátai miatt már a célcsoport megtalálásánál, kiválasztásánál is voltak problémák. Míg az időskorúak születési dátumuk, a fogyatékkal élők pedig hátrányos tulajdonságuk alapján jól azonosíthatók, addig a roma célcsoport esetében – az önazonosítás, illetve a külső szakértő által végzett meghatározás eltérései miatt – mindig komoly módszertani problémaként vetődik fel a „Ki a roma?” kérdés. Ez további érv amellet, hogy az *e-inclusion* programok célcsoportjának kiválasztásánál a szükségletnek kell a döntő szempontnak lennie.

A jól megtervezett, célindikátorokat és eredményindikátorokat is tartalmazó *e-inclusion* programok lehetőséget teremtenének arra, hogy a hátrányos helyzetű, kevésbé integrált csoportok valódi lehetőséget kapjanak az e-befogadásra. Azt, hogy valamely programnak van-e tényleges hatása, és az megegyezik-e a szándékolt hatással, csak akkor tudhatjuk meg, ha már a projekt megkezdése előtt, a tervezési szakaszban rögzítjük azokat a mutatókat, amelyekkel a hatást és az eredményeket majd mérni tudjuk. Csak a kiinduló értékekhez viszonyítva tudjuk mérni a változásokat. Ebből következik, hogy nélkülük a programok utólagos hatásvizsgálata nem lehetséges. A legfontosabb rögzítendő mutatók a *forrás-* vagy *input-indikátorok*, melyek segítségével a projekt költségei mellett számszerűsíthetők a technikai, humán és szervezeti erőforrások. A *célindikátorok* vagy *output-indikátorok* a tevékenységek nyomán létrejövő közvetlen eredményeket számszerűsítik, általában fizikai tulajdonságokat mérve. Az *eredmény* vagy *teljesítmény-indikátorokat* is meg kell határozni, ezek a projekt azonnali és közvetlen eredményeiről nyújtanak majd információt. Végül definiálni kell a *hatás-indikátorokat* is, melyek a projekt következtében rendszerint hosszabb távon jelentkező közvetlen hatásokat mutatják meg. Ezek segítségével a program az egész megvalósítás alatt jól követhető, mérhető és szükség esetén fejleszthető.

Az *e-inclusion* programoknál különösen fontos, hogy előzetesen történjen *szükségletfelmérés*, amelyből pontosítani lehet, hogy milyen igényei vannak a célcsoportnak. A motiváció kialakítása, a megfelelő információk átadása a célcsoportnak a programról és a lehetőségekről, a kérdéseik folyamatos megválaszolása és az esetlegesen felmerülő problémák időbeni kezelése döntő fontosságú a program sikere szempontjából. Elegendhetetlen továbbá a folyamatos *monitoring* a projekt során, amelyhez bizonyos *minőségbiztosításnak*, *minőségfejlesztésnek* is társulnia kell – ezt a célt szolgálhatja például a célcsoport elégedettségi vizsgálata, a belső folyamat-ellenőrzés, az úgynevezett mérőföldkövek meghatározása stb. –, és a projekt folyamán így lehetőség nyílik a módosításra, javításra, fejlesztésre. A jól kialakított monitoringrendszer objektíven mérhető eredményű és hatású, eredményes *e-inclusion* programokat biztosít, amelyek hosszú távon nemcsak a célcsoport integrálódását segítik elő, hanem hatékonyan hozzájárulnak az ország gazdasági versenyképességének javulásához is.

Irodalom

Kemény István – Jankó Béla – Lengyel Gabriella 2004. *A magyarországi cigányság, 1971–2003*. Budapest, Gondolat Kiadó–MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Magyar Információs Társadalom Éves Jelentés, 2006.

http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_MITJ_2006.pdf

World Internet Project, 2001–2006. <http://www.worldinternetproject.net/>

2001. évi népszámlálás. <http://www.nepszamlalas.hu>